

Foran statsbudsjettet

-litt om bakgrunn og perspektiver fra LO-økonomene

1. Utsikter for norsk økonomi – fortsatt svak sysselsetting
2. Norge på vei ned i sysselsetting
3. Kompetanse betyr mye
4. Annerledes arbeids- og næringsliv; er ikke annerledes
5. Skattelett har kostet sysselsetting
6. Kan vi stole på kronen?

September 2016

Tidligere utgitte samfunnsnotat i 2016

- Samfunnsnotat 1/16** **Storbritannia – litt om økonomi og arbeidsliv**
- Samfunnsnotat 2/16** **OM JOBBER MED TILSKUDD**
- litt om lønnstilskuddsordninger
- Samfunnsnotat 3/16** **FORAN REVIDERT**
- bakgrunn for RNB 2016 og statsbudsjettet 2017
- Samfunnsnotat 4/16** **Jobb i Norden**
- Samfunnsnotat 5/16** **Tyskland**
- litt om økonomi og arbeidsliv
- Samfunnsnotat 6/16** **FARLIG AUTOMATISERING OG ROBOTISERING?**
- tallene fra Produktivitetskommissjonen tyder motsatt
- Samfunnsnotat 7/16** **Litt om innvandring til og utvandring fra Norge**

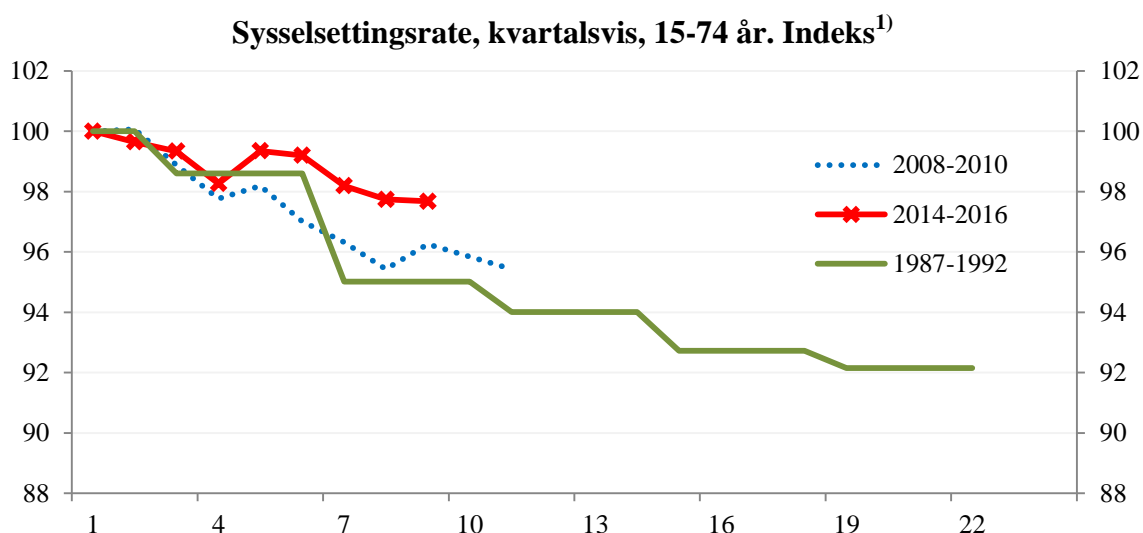
1. UTSIKTER FOR NORSK ØKONOMI – FORTSATT SVAK SYSSELSETTING

Etter oljeprisfallet fra 2014 har norsk økonomi vært preget av konjunkturedgang. Veksten stoppet nesten helt opp ved inngangen til 2016, og første halvår var preget av stagnasjon. Nasjonalregnskapstall fra 2.kv.2016 tyder på at en moderat bedring er på vei. Det går mot en vekst i fastlandsøkonomien på snaut 1% fra 2015 til 2016.

Men veksten er fortsatt for svak til å øke sysselsettingen. Den har fortsatt å falle i mange næringer og arbeidsløsheten har steget i oljefylkene. Sysselsettingsraten (antall sysselsatte i pst. av befolkning, 15-74 år) har falt med 5,1 pst.poeng siden toppen i 2.kv.2008 og 1,6 pst.poeng bare siden 2.kv.2014. Med netto innvandring og befolkningsvekst vil sysselsettingsandelen fortsette å falle.

På den annen side viser statistikken nå en utflating i arbeidsløsheten. Hvis sysselsettingsandelen faller og ledigheten ikke øker, tyder det på at en står overfor en form for utstøting eller skjult ledighet som ikke fanges opp i målingene. Vi utdyper dette i avsnittet om sysselsettingsutviklingen nedenfor.

Vi vil derfor advare mot å slå seg til ro med at en oppgang er på vei. Oppgangen kommer ikke til syne i bedret sysselsettingssituasjon, og da er vi inne på en vei som ikke er bærekraftig. Det er utviklingen i samlet sysselsetting som bestemmer verdiskapning og bærekraften i velferdsstaten i det lange løp. Utstøting og frafall av arbeidskraft i den mest produktive alderen er i denne sammenhengen særlig bekymringsfullt.

¹⁾ Det er tatt utgangspunkt i 3.kv.1987, 2.kvartal 2008 og 2.kvartal 2014 for indeksering. Utgangskvartalene er satt til kvartalet før AKU-ledigheten begynte å stige. Det er benyttet årstall for perioden 1987-1992. For 2016 foreligger det tallet fram til 2.kv.2016.
Kilde: SSB Arbeidskraftundersøkelse

Figuren sammenlikner dagens nedgangskonjunktur med tidligere nedgangsperioder, oljeprisfall og jappetid 1987-92 og finanskrisa etter 2008. Vi ser at sysselsettingsraten har falt i alle disse periodene, men minst i den nåværende. Fallet har særlig vært begrenset av den gunstige utviklingen i kronekurs og rente som har stimulert annen økonomi når nedgangen rammer oljerelevante næringer særlig hardt. Nedgangen i sysselsettingsraten har imidlertid nå pågått i 10 år og ser ikke ut til å snu.

Cappelen-utvalget har analysert dette forløpet nærmere og funnet at oljeprisfallet har ført til tap av 80 000 jobber, mens krefallet har kompensert med 50 000 nye jobber. Samvirket i den økonomiske politikken har ført til at Norges bank kunne sette ned renten og bidra til bedringen av konkurranseevnen, og lønnsdannelsen har medvirket. Til sammenlikning var slutten på 1980-tallet preget av sammenbrudd i samfunnsrelasjonene etter jappetida, høy inflasjon og rente som endte i en bankkrise.

Under pkt. 6 nedenfor har vi sett nærmere på sammenhengen mellom oljepris og kronekurs

For 2017 legger vi til grunn at vi får en vekst på rundt 2 %, om lag på linje med våre viktigste handelspartnere. Det bør etter hvert gi grunnlag for økt sysselsetting. Vi legger imidlertid til grunn at veksten er for svak til å gi en nedgang i arbeidsløsheten neste år.

Vi legger til grunn at vi har mesteparten av oljenedturen bak oss. Etter et mindre fall neste år, er det grunn til å anta at oljeinvesteringene vil begynne å stige igjen. Globalt kreves det store investeringer for å erstatte fallende produksjon. Dette vil bidra til veksten i årene framover.

Internasjonal økonomi

Den globale veksten har vært lavere etter finanskrisen. Store deler av Europa er fortsatt preget av Euro-krisen med gjeldsoppbygging og stramme budsjetter. Samtidig vokser ikke framvoksende økonomier så raskt som før. Veksten hos våre handelspartenere samlet er på rundt 2 pst. Handelen bremses også av at det synes å ha skjedd et strukturelt skift ved at verdenshandelen ikke lengre øker betydelig fortere enn den globale veksten i BNP.

Olje og råvareeksporterende land bremses kraftig opp, og de som tjener på lavere priser synes ikke å bli like stimulert av lavere energipriser som før. I Kina er importen gått fra en vekst på 20 % årlig i mange år til fall gjennom 2015 og inn i 2016. Slikt preger verdenshandelen. Fallet i verdenshandelen er en viktig forklaring på at norsk eksport har falt i 2016. Fallet i kronens verdi vil etter hvert øke eksporten. Det bidrar til at eksporten vil ta seg opp neste år. Det ventes en svak økning i den globale veksten og i verdenshandelen neste år.

Den viktigste råvareprisen, oljeprisen, har stabilisert seg i år, og faren for et ekstremt dypdykk som vi kunne frykte ved inngangen til året, synes å være over. Skiferoljeproduksjonen i USA er falt, og tilbud og etterspørsel er i balanse slik at de globale lagrene ikke vokser lengre. Det har hjulpet at de viktigste aktørene har begynt å snakke sammen. Selv om det ikke har lyktes OPEC å oppnå enighet om produksjonsbegrensninger, har samarbeidet mellom nøkkelland som Russland og Saudi-Arabia bidratt til stabiliseringen.

Investeringene i skiferoljeproduksjonen i USA har falt med over 50 % de siste to år. Det investeres likevel fortsatt i nye og lovende felter og kostnadsnivået for denne typen oljeproduksjon har falt med om lag 30 % ifølge IEA. Prisen er likevel trolig for lav til at tilbudet kan holde følge med etterspørselen i det lange løp, og det kreves langt høyere investeringer globalt for å erstatte synkende produksjon. Selv om investeringsnivået skulle slutte å falle, er nivået for lavt til å erstatte eksisterende produksjon. Det er derfor mest sannsynlig at oljeprisen vil stige framover.

Rentenivået internasjonalt er fortsatt rekordlavt.

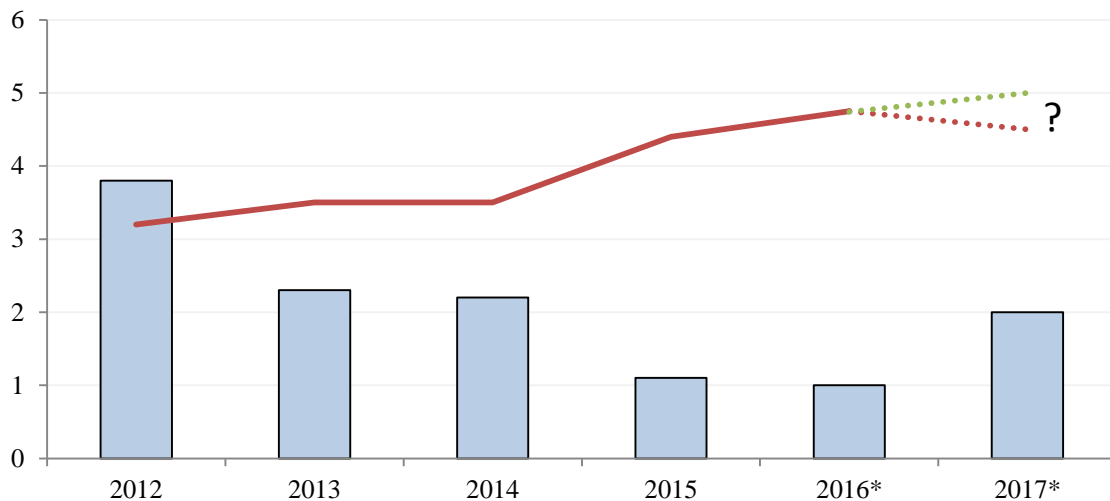
Konjunkturvurdering

Til tross for kraftig bedring av den kostnadmessige konkurranseevnen som følge av en mye svekket krone, har den tradisjonelle vareeksporten falt gjennom årets første halvår. Nedgang i etterspørselen fra petroleumsnæringen i utlandet har trolig – sammen med noen midlertidige faktorer – bidratt til dette forløpet. Tidsforsinkede effekter av forbedringen i konkurranseevnen, forsterket av en litt høyere vekst i verdensøkonomien, trekker eksporten opp framover. Den bedre konkurranseevnen stimulerer også aktiviteten i Norge ved å dempe importen til fordel for norsk produksjon.

For 2016 under ett, venter vi svak vekst i fastlandsøkonomien, knapt 1 pst. Vekstimpulsene kommer fra moderat vekst i privat forbruk, noe sterkere vekst i offentlig forbruk og i fastlandsinvesteringene, særlig i boliger. I motsatt retning trekker fortsatt kraftig fall i petroleumsinvesteringene og fall i den tradisjonelle delen av eksporten

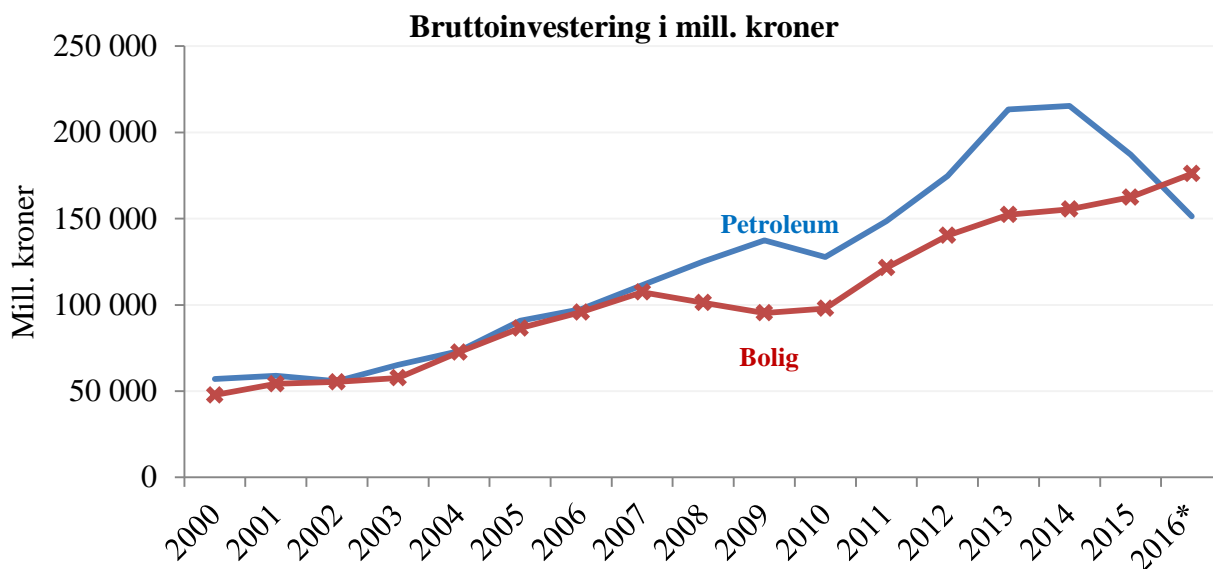
For 2017 venter vi at veksten i fastlandsøkonomien tar seg opp til om lag 2 pst. Vekstimpulsene kommer fra noe sterkere vekst i privat forbruk, fortsatt sterk vekst i boliginvesteringene og vekst i den tradisjonelle eksporten. Nedgangen i petroleumsinvesteringene blir liten neste år. Sysselsettingen vokser svakt. Vi tror ikke veksten blir stor nok til å sørge for fall i arbeidsløsheten neste år.

BNP-vekst i fastlands-Norge og Arbeidsløshetsrate
LOs anslag

Boliginvesteringene i Norge er kommet opp på nivå med oljeinvesteringene og bidrar nå til oppgang

Husholdningenes boliginvesteringer i 2015 beløp seg til 162 mrd. kroner, nesten på størrelse med petroleumsinvesteringene, og utgjorde 30 pst. av fastlandsinvesteringene i 2015.

Kilde: SSB, Nasjonalregnskap & Konjunkturtendenser

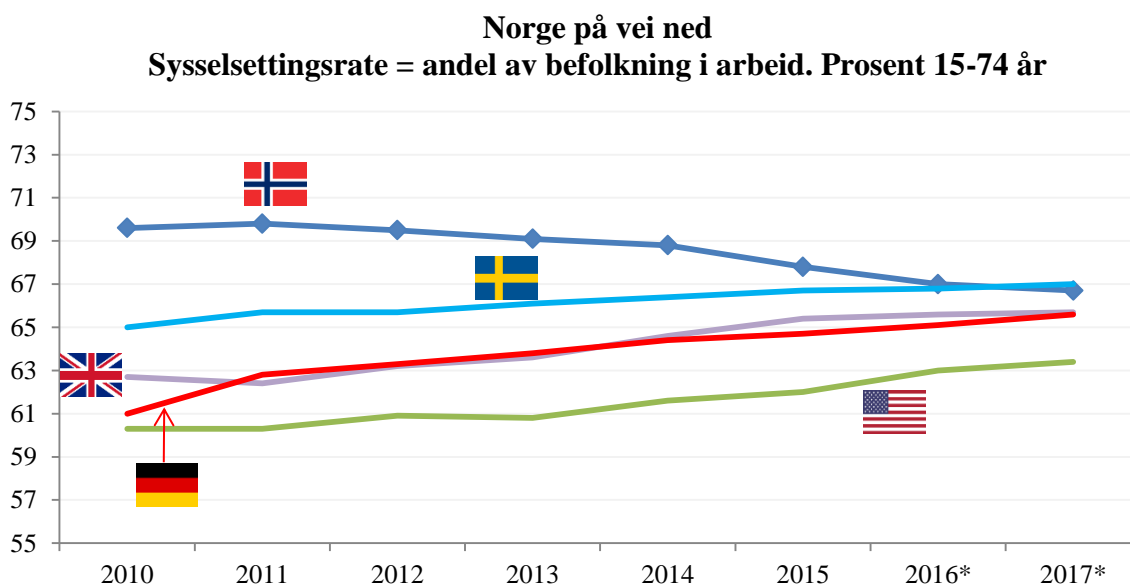
Husholdningenes boliginvesteringer følger ofte konjunkturutviklingen, jfr. den etterfølgende figuren. Finanskrisen (2008-2010) og oljenedturen (2014-2015) har brakt boliginvesteringene ned. Boliginvesteringene har begynt å ta seg opp i årets første to kvartaler.

Uventet høy prisvekst i 2016

I avtalene der LO er part i årets hovedoppgjør, er det fastlagt at pris- og lønnsutviklinga i år er med og danner grunnlag for forhandlingene i neste års mellomoppgjør. Lønnsveksten blei anslått så lavt som 2,4 pst ved frontfagsoppgjøret, mens beregningsutvalget anslo prisveksten målt ved konsumprisindeksen til om lag 2 ½ pst for 2016. Statistisk sentralbyrås (SSB) prognose for prisveksten er nå på 3,4 pst for 2016, etter at prisveksten over tolv måneder målt ved KPI i august var 4,0 pst . 4,4 pst høgere priser på importerte konsumvarer per august enn tolv måneder tidligere, har sammenheng med kronesvekkelsen. Denne kan også mer indirekte ha bidratt til prisøkninga for norskproduserte varer som var på 4,1 pst per august. Etersom kronesvekkelsen avtar vil også slike effekter kunne avta. Unormal økning i prisene på elektrisitet fra februar i år har videre gitt et viktig bidrag til konsumprisveksten. Elektrisitetsprisen var 19 pst høgere i august enn i fjor. Vi venter at konsumprisveksten avtar i 2017.

2. NORGE PÅ VEI NED I SYSSELSETTING

I omtalen av de økonomiske utsikter for Norge (i kapitel 1.2) påpekte vi at økingen i målt arbeidsløshet foreløpig synes å stoppe opp. Flere prognosemiljøer fremskriver en stabil, noen endog fallende arbeidsløshetsrate. Vi har lenge påpekt at den målte øking i tallene på åpent arbeidsløse bare er en delvis beskrivelse av problemet. Økingen kommer på toppen av et allerede høyt og voksende inkluderingsproblem. Problemstillingen illustreres særlig tydelig om vi ser norsk sysselsetningsutvikling i sammenlikning med andre land.

Kilde: OECD Employment Outlook 2016

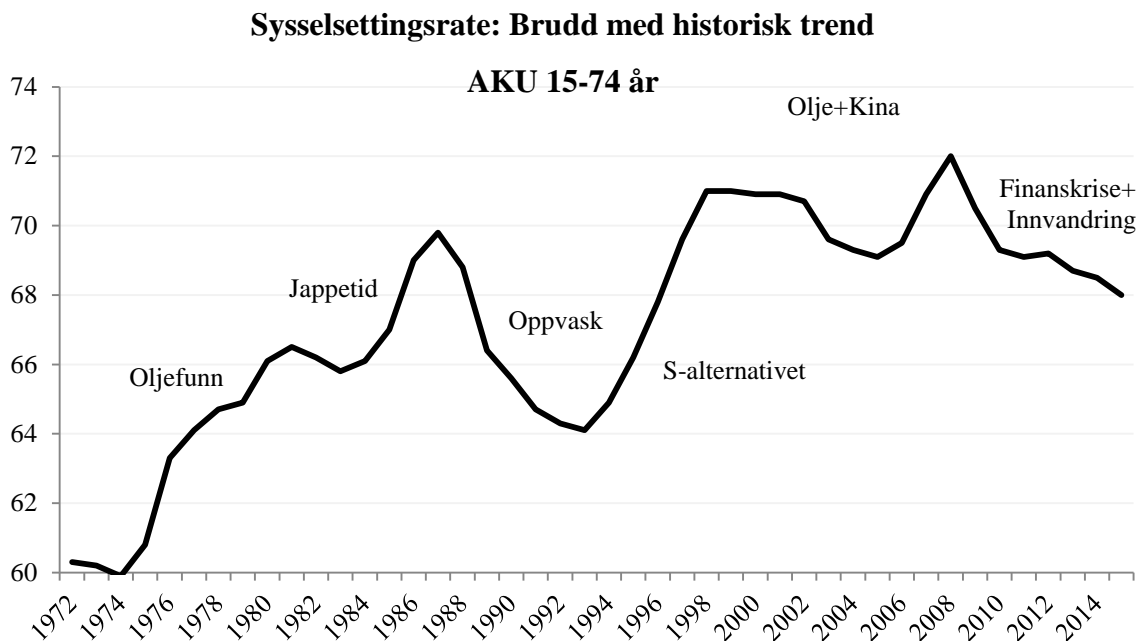
Den viser hvordan sysselsettingssituasjonen i Norge har blitt stadig forverret etter finanskrisen, mens det har gått motsatt vei i en del andre land. Vi er nå passert av svenskene i sysselsetningsrate; både Storbritannia og Tyskland har kommet opp på norsk nivå. Norge ligger fortsatt høyt i forhold til de fleste andre land (som ikke er med på figuren). Tallene for jobbveksten i Storbritannia og Tyskland er også litt oppblåst i form av vekst i litt "dårlige" jobber. Men sammenlikningen får tydelig fram at Norge har mye større befolkningsvekst enn jobbvekst. Vår jobbvekst var fram til 2014 større enn i de fleste andre land, men vår befolkningsvekst så enda mye større.

Allerede før oljeprisfallet har arbeidsløshetstallene undervurdert problemene. Men denne undervurderingen har stadig økt. Andelen som ikke er i arbeid har økt med 4 prosent av yrkesbefolkningen (ca 160 000 personer), kun 1 prosent er fanget opp som øking i registrert arbeidsløshet. Resten har sitt motstykke i flere trygdede, flere på utdanning og tilbaketrukne på annet vis.

Denne ubalansen i forholdet mellom jobbvekst og befolkningsvekst er av nyere dato:

I siste ti-årsperiode har yrkesbefolkningen (alle 15-74 år) økt omtrent dobbelt så mye som antall jobber; 54 000 mot 29 000. I de to foregående ti-årsperioder var det nokså parallelt; 20-30 000 per år for begge.

Den etterfølgende figur viser den langsiktige utvikling i sysselsettingsrate.

Den har blitt løftet av økende kvinnelig yrkesdeltakelse, men denne effekten overskygges nå av nedgang i sysselsettingsrate blant menn. Denne kan tilskrives sammensatte forhold, men er åpenbart forsterket av lavlønnskonkurransen fra Øst-Europa.

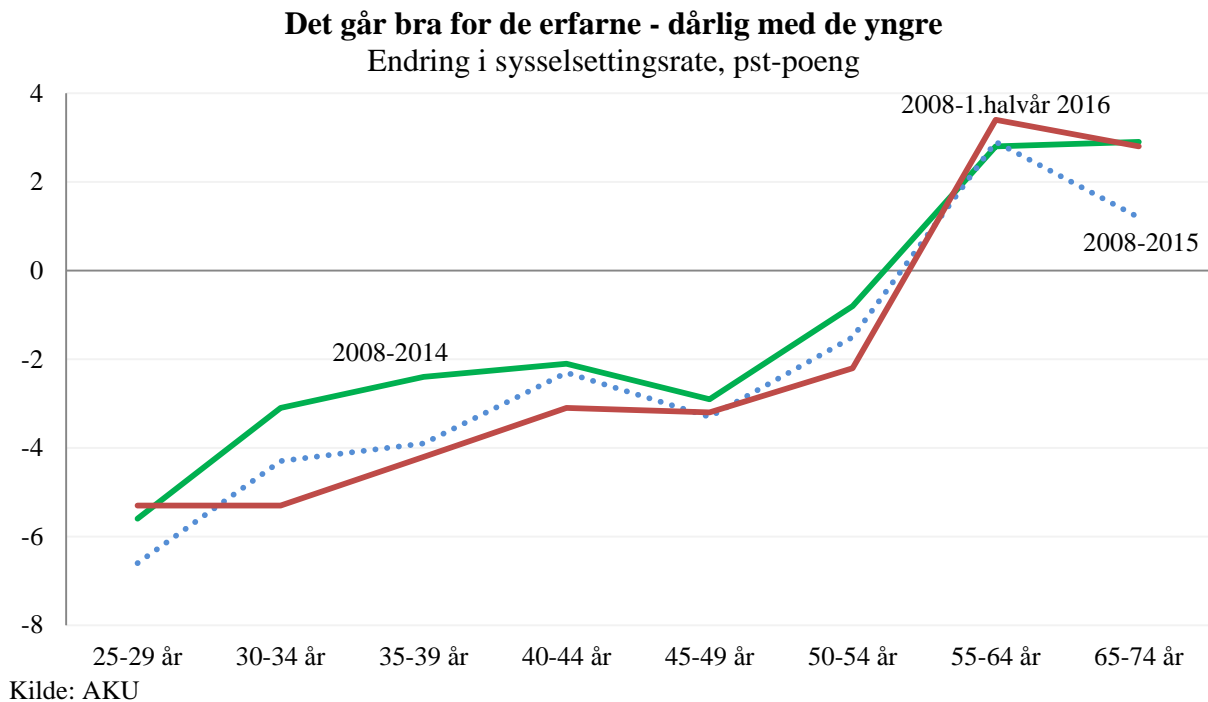
Det foreligger etter hvert omfattende materiale om denne utviklingen. Det siste er en rapport fra Senter for Lønnsdannelse¹. Den oppsummerer bl.a a: "Senter for lønnsdannelse (2015) viste at lavlønnskonkurransen fra innvandrerne smittet over på lønningene til norskfødte i typiske bransjer der innvandrerne nå jobber. Statistikken viser at dette har presset norsk arbeidskraft ut av næringene, og at de også er presset ut av jobb og ut av arbeidslivet."

Vi har altså lenge sett en utvikling der antall jobber ikke henger med en sterk befolkningsutvikling. Selv om innvandringen fra øst er redusert vil den fortsatt sette sitt preg på norsk arbeidsliv fordi:

- Innvandringen er fortsatt stor i forhold til annen befolkningsvekst.

¹ Rapport nr. 5-2016 Innvandrersysselsetting og konsekvenser for norske arbeidere

- Omfanget av utenlandsk arbeidskraft er stort allerede og systemet for dette kan fortsatt bli sterkere etablert.

Særlig tydelig ser vi nedgang i sysselsetningsraten for unge menn. I alder 30-39 år er fallet i sysselsetningsrate 7 pst-poeng fra 2008; 6 prosentpoeng fra 2007.

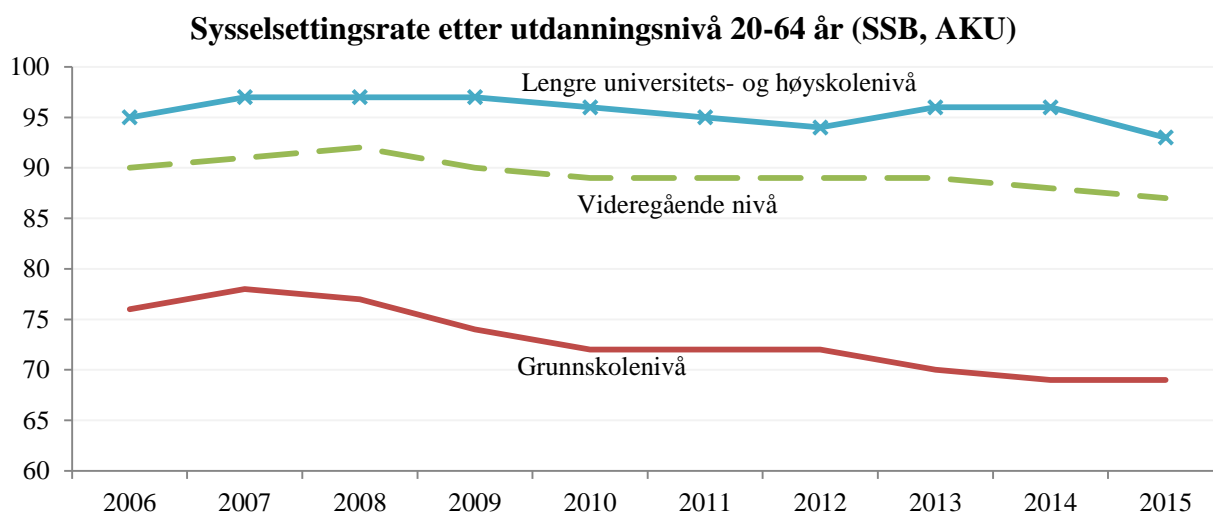
Det kan hevdes at 2007 og 2008 var år med spesielt høy sysselsetting. Når det gjelder fallet i sysselsetningsrate for menn i 30-åra er tallet det samme enten vi sammenlikner med 2007 eller 1997.

3. KOMPETANSE BETYR MYE

Antallet jobber har økt med rundt 170 000 siden 2010. Historisk høy innvandring har imidlertid bidratt til at befolkningen i yrkesaktiv alder har økt mer. Andelen i jobb har derfor vært synkende lenge, også før arbeidsløsheten skjøt fart sommeren 2014.

Andelen i jobb lavest og mest svekket for kortutdannede

Sysselsettingsraten har gått mest ned blant personer med kort utdanning, og først og fremst blant unge. I alderen 55 år og eldre har andelen i jobb økt eller holdt seg relativt stabil på tvers av utdanningsbakgrunn².

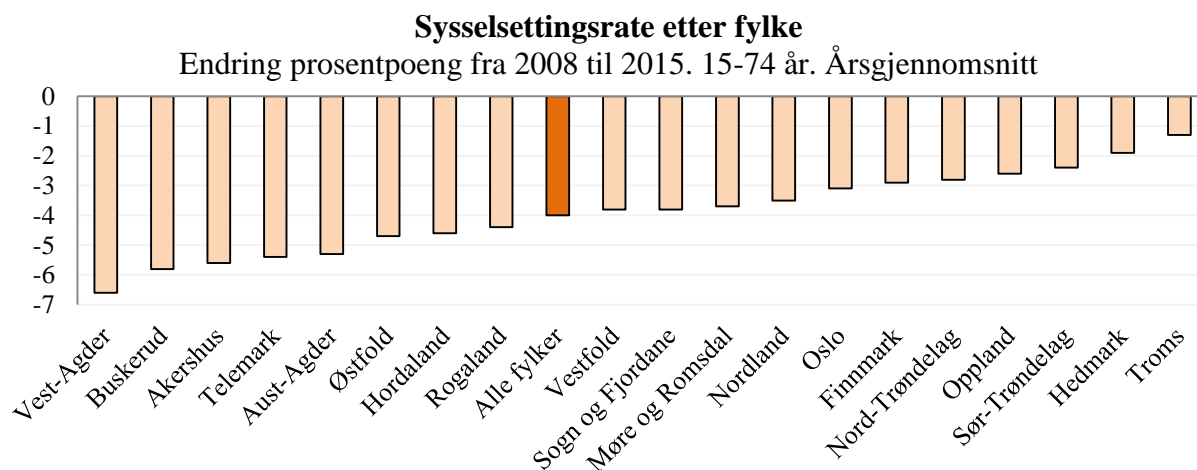
Kilde: SSB, AKU

Figuren illustrerer generelt betydningen av utdanning for jobbtilknytning. Mens andelen i jobb i 2015 var 93 pst. blant personer med lang utdanning, gjaldt det 87 pst. av de med videregående opplæring som høyeste utdanningsnivå, og knapt 70 pst blant voksne med kortere utdanning.

... og nedgangen bredt basert geografisk

Mens økningen i arbeidsløsheten har vært sentrert til de oljerelaterte vestlandsfylkene, har reduksjonen i sysselsettingsraten siden 2008 vært relativt bredt basert geografisk.

² Basert på tall for 2015 og 2005 i denne aldersgruppen

Kilde: SSB, AKU

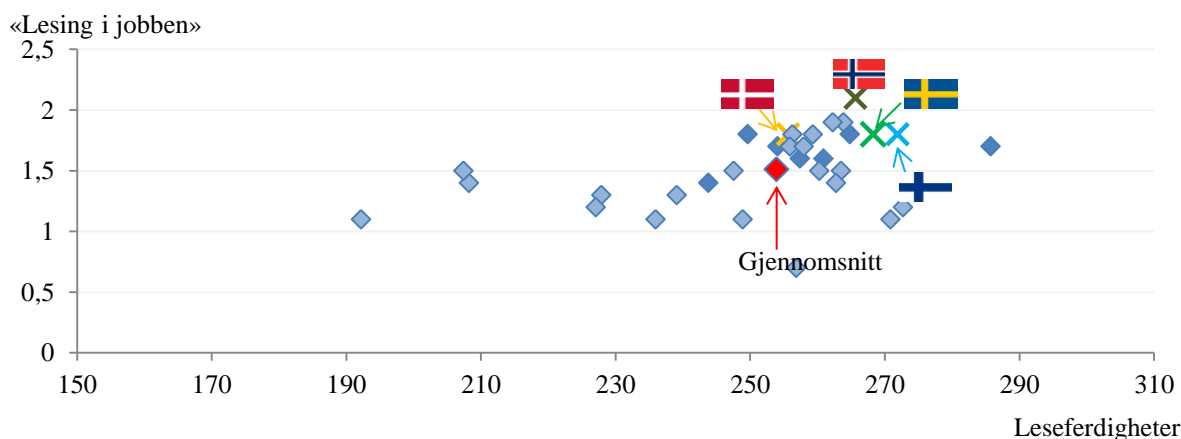
Høy læring og god bruk av ferdigheter i arbeidslivet

Norge og Norden er kjent for å ha lykkes godt i å forvalte humankapitalen. Syssettingen og produktiviteten er i verdenstoppen, og det er høy læring i arbeidslivet. Koordinert lønnsdannelse og små forskjeller er et av de viktigste særtrekkene som ligger bak. Lønnsdannelsen bidrar bl.a. til at gammel teknologi raskt skiftes ut med ny, og til flat struktur som er viktig for gode samarbeidsrelasjoner og "flyt" av kunnskap.

Mye av læringen skjer gjennom jobbutførelsen stimulert av høy teknologi, store jobbkrav og et arbeidsliv som er godt tilrettelagt for deling av kunnskap. Men Norge ligger også sammen med andre nordiske land høyt på statistikken for arbeidstakere som deltar i opplæring, ikke minst blant de med svakest kompetanse.

De målte ferdighetene i voksenbefolkningen er høyere enn i de fleste andre land, ifølge tall fra OECD. Og det er god bruk av ferdighetene i arbeidslivet. I figuren er dette illustrert gjennom tall for leseferdigheter og hvordan de brukes i jobb.

Leseferdigheter og bruk av slike på jobb «Semi-skilled blue-collar occupations»

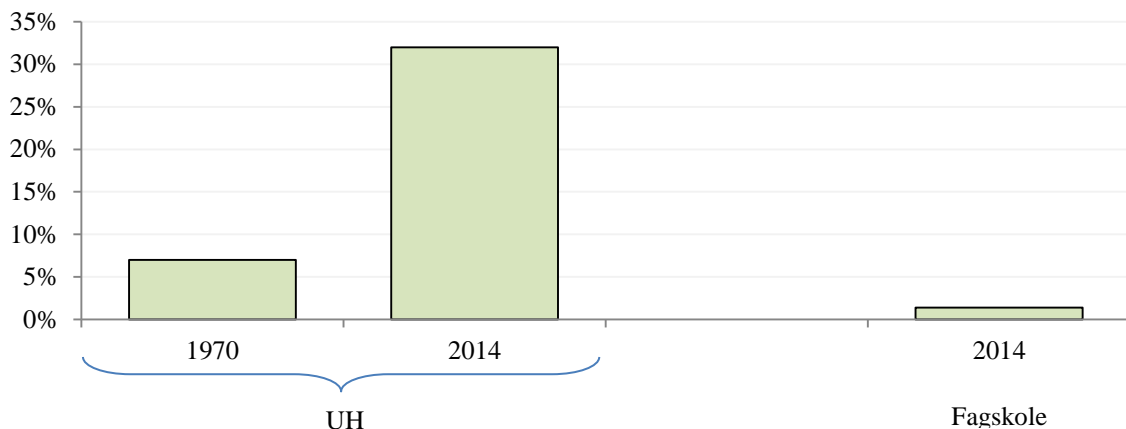
Kilde: OECD, Education at glance

Læringen som skjer i arbeidslivet utfordres imidlertid av nye utviklingstrekk som; økt innslag av innleie, midlertidige ansettelser, svekkede samarbeidsrelasjoner, lavlønnskonkurranse og mest grunnleggende; nedgang i organisasjonsgrad.

Økende ubalanse akademiske og yrkesfaglige ferdigheter

Utviklingen i arbeidslivet de siste tiårene har vært preget av økende krav til utdanning og ferdigheter. Det er blitt reflektert i at andelen av befolkningen med universitets- og høyskoleutdanning har økt fra 7 pst i 1970 til hele 32 pst i 2014. Andelen med lang yrkesfaglig utdanning (fagskole) var imidlertid bare 1,4 pst. i 2014. Fagskolen bygger på videregående opplæring, og kan således betraktes som det yrkesfaglige motstykket til lange akademiske utdanninger.

Andel personer over 16 år med universitets-/høyskoleutdanning (UH) og fagskole. Pst.

Kilde: SSB

Betydelig større frafall i yrkesfaglig enn i studieforberedende videregående opplæring bidrar også til at det er blitt en betydelig skjevfordeling mellom akademiske og yrkesfaglig kvalifikasjoner.

Noe av frafallet har trolig sammenheng med manglende opplevd likeverd mellom yrkesfaglige og akademiske utdanningsløp. De med best karakterer fra grunnskolen velger studier som oppleves å gi best status og utviklingsmuligheter; studiespesialisering som gir full tilgang til senere å ta høy utdanning. Det bidrar til å befeste den lavere statusen for yrkesfag, reduserer motivasjonen til gjennomføring, og fører til underdekning av yrkesfaglig kompetanse. Siden det er flere jenter med gode karakterer enn gutter, får vi også en uheldig kjønnssegregering.

I dag er det 16 000 studenter i fagskolen, det er 260 000 studenter i universitets- og høyskolesektoren. Fagskolen utdanner årlig 6 000 kandidater, UH-sektoren 46 000.

Framskrivinger fra SSB varsler om at flere som tar universitets- og høyskoleutdanninger kan komme til å oppleve at deres kompetanse ikke vil bli etterspurt, mens det kan bli en klar underdekning av yrkesfaglig kompetanse. NHOs kompetansebarometer underbygger noe av det samme bildet.

4. ANNERLEDES ARBEIDS- OG NÆRINGSLIV ER IKKE ANNERLEDES

Det er mye tale om omstilling og nye løsninger for tiden. Enkelteksemplene gir et overveldende inntrykk av forandring. Det kan da være nyttig å gå litt bak nyhetsinntrykkene og se litt på det samlede bildet.

Vi gjengir her litt kunnskap om dette samlet av dem som skal ha data kunnskap for slikt. Og det kan gjøres med to perspektiver:

- Bransjer og næring
- Organisering og institusjonelle løsninger

Den bekrefter at alt blir annerledes over tid; men at det kanskje ikke er så annerledes. Og at det fortsatt skjer i former som er til å kjenne igjen.

Næringer og bransjer i vekst

Omstilling er den viktigste mekanisme for økonomisk utvikling. Ser vi det fra arbeidstakerperspektivet, kan vi grovt si at årlig er hver femte arbeidstaker i ny jobb³. Ser vi det i næringsperspektiv, er det som preger de rike land at de har gått fra å være landbruksdominert via industri til, som Norge, å nærme seg fire femdeler av jobbene i tjenesteytende næringer.

Dette betyr ikke at produksjonen i landbruk og industri blir mindre; den er mangedoblet over tid. Men det avspeiler økt produktivitet, særlig i vareproduserende virksomhet. Omstillingen går mot tjenesteyting, der muligheten for produktivitetsøkning er mye mer variabel.

Når det nå snakkes spesielt mye om omstilling i Norge, er det preget av at oljevirkosomheten langsiktig skal erstattes av noe annet. Og mange i debatten er preget av den raske teknologiske utvikling. Ser vi på samlede og dokumenterte fakta, er det imidlertid mye stabilitet i bildet. Vi driver med mye av det samme, særlig hvis vi deler det inn i ulike næringsgrupper.

De store vekstbransjene i Norge er til å kjenne igjen, i hvert fall ved navn:

De store vekstbransjene i det siste

Jobbvekst 2012-2015 iflg Nasjonalregnskapet

Helse og omsorg	7 800
Bygge- anlegg	5 100
Hotell ⁵ og servering	2 400
Off.adm	2 200
Fagl-vitsk-tekn.tj.yting	2 100

³ Se Samfunnsnotat nr 11/2014 der dette er nærmere beskrevet.

Undervisning	2 000
Kultur ⁴	1 200
Transport ¹	1 100
Informasjon og komm	600
Forretnm.yj.yting	400
Fiske	400
Varehandel m.v ²	200
Fast eiendom ³	200

¹ Ekskl. utenriks sjøfart

² Reparasjon av motorvogner

³ Omsetning og drift

⁴ Inkl. "underholdning og annen tjenesteyting"

⁵ Også annen overnatting

Helse og omsorg, bygge og anlegg, hoteller, administrasjon og undervisning virker velkjent. Og dette er bransjer som har vært i vekst i lange tider. Ser vi på tida etter 1970, er helse- og omsorg vårt desidert største vekstområde. Varehandel har tatt en vekstpause i det aller siste, men nedenstående oversikt viser at de langsiktige vekstbransjene er å gjenkjenne blant de som fortsatt vokser mest.

Disse næringsvise oppdelingene viser langt fra alt som skjer. Innen hver virksomhet er det mye som gjøres annerledes. Men slik har det nok alltid vært. Og det trengs kanskje en påminnelse om at formålet og endelig leveranse har mye av den samme karakter. Og det som står bak er hele tiden arbeid, mennesker og produksjonsinstitusjoner som vi kaller bedrifter eller andre former for virksomhetsfelleskap.

De store langsiktige vekstbransjene

Årlig jobbvekst 1970-2015 iflg Nasjonalregnskapet

Helse og omsorg	10 100
Varehandel m.v	2 700
Forretnm.yj.yting	2 600
Undervisning	2 500
Bygge- anlegg	2 400
Fagl-vitsk-tekn.tj.yting	2 300
Off.adm	1 600
Olje og gass	1 300
Hotell og servering	1 200
Kultur	1 200
Informasjon og komm	1 200
Transport	800
Fast eiendom	500
Bank og finans ⁶	300

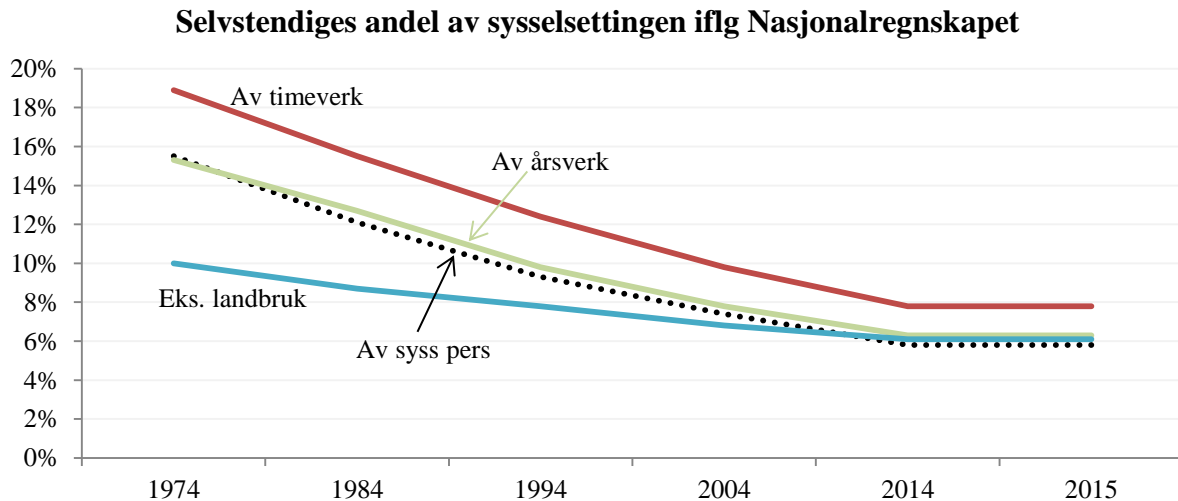
⁶ Finansierings- og forsikringsvirksomhet

Vi trenger nok fortsatt bedriften som institusjon

I det siste er det etablert forestillinger om et " helt nytt arbeidsliv", der så mange flere enn før vil jobbe "for seg selv" og utenfor det organiserte arbeidslivet. Som den nærmeste konkretisering har det vært antydnet at det vil bli mange

selvstendig næringsdrivende og at den tradisjonelle formen for bedriftsorganisering er umoderne.

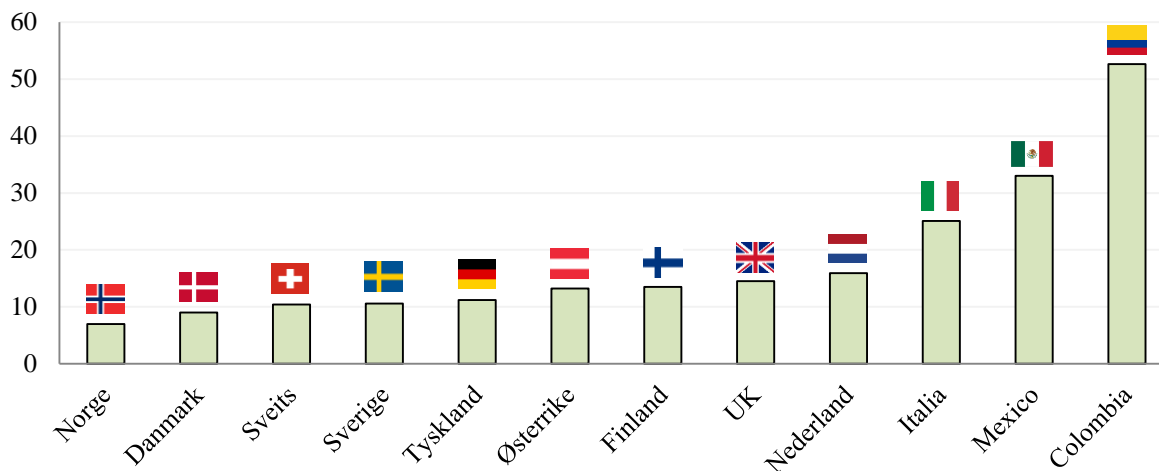
NHO har finansiert en egen studie som viser et helt annet bilde når man leser statistikk og annen dokumentasjon av virkeligheten. Ser man på den løpende statistikken er det slik at andelen selvstendig næringsdrivende i Norge stadig går nedover.

Rapporten gir heller ikke grunnlag for å beklage at den norske andelen er lav. Høy andel selvstendige er noe som særlig preger fattige land. Flere av de sør-europeiske landene, eksempelvis Hellas, Italia, Portugal og Spania, har tradisjonelt hatt en høy andel selvstendig næringsdrivende ettersom økonomien i disse landene i stor grad har vært basert på primærnæringer. Videre er flere av disse landene, iflg forfatterne, preget av mer rigide arbeidsmarkeder enn i Norge. Det bidrar til at den uformelle økonomien får spille en større rolle.

Den etterfølgende figur gir et bilde av at høyt innslag av selvstendig næringsdrivende er noe som særlig preger fattige og lavproduktive land og at de rike og velutviklede har en lav andel.

Andel næringsdrivende høyest i fattige land
Antall næringsdrivende (self-employment) av sysselsatte

Kilde: OECD Labour Statistics 2013

Nå er ikke dette hele bildet. Gjennom samvittighetsfullt arbeid med ikke alltid lett tilgjengelige data, får Menon-rapporten også fram at dette offisielle tallet for selvstendige på heltid må ses sammen med en mindre rendyrket status i arbeidslivet. Mange som er selvstendig næringsdrivende «på si», og denne andelen øker over tid:

I denne studien viser vi at det finnes ca. 150 000 selvstendig næringsdrivende som lever av sin virksomhet. Ytterligere 200 000 har egen næringsvirksomhet som supplement til lønnsinntekten.

Omfanget av selvstendig næringsvirksomhet "på heltid" synes å være for nedadgående, men nedgangen oppveies av selvstendig virksomhet på "deltid" eller gjennom aksjeselskap, slik etterfølgende tabell viser.

Antall næringsdrivende

	2003	2008	2012
Selvstendig som delinntekt	180 000	184 000	203 000
Selvstendig som hovedinntekt	156 000	144 000	133 000
Selvstendig i AS	9 000	17 000	23 000

Kilde: MENON-PUBLIKASJON NR. 14/2016 Selvstendig næringsdrivende i Norge

Hvem er de og hva betyr de for fremtidens arbeidsmarked?

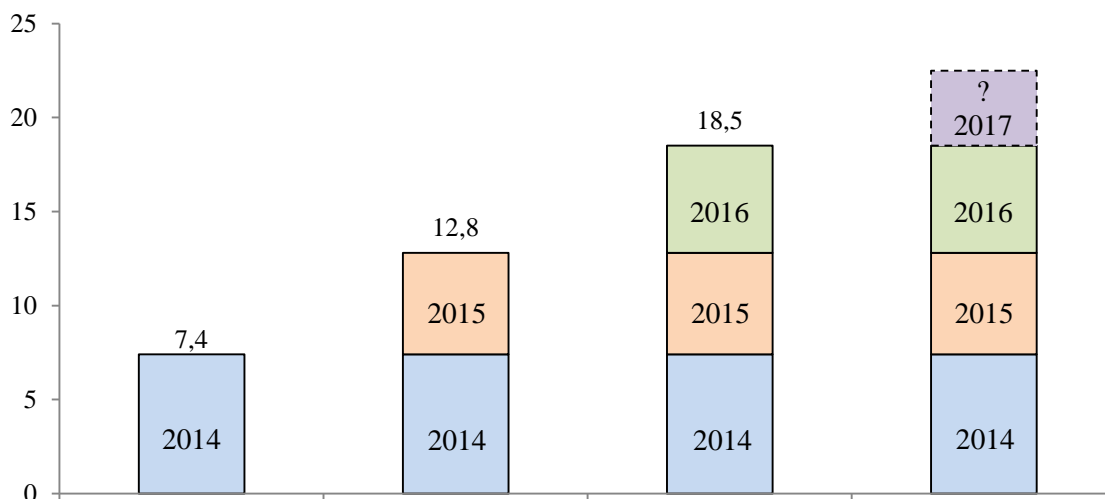
Leo A. Grünfeld, Kjell Gunnar Salvanes, Hans Hvide, Torbjørn Bull Jensen, Jens Fredrik Skogstrøm

5. SKATTEKUTT HAR KOSTET SYSSELSETTING

Omfanget av skatteutt får virkning over tid. Tidligere års skatteutt setter sitt preg også på det kommende statsbudsjettet. Skatteutt på 5 ½ mrd 2016, gir årsvirkningen av endrede regler for dette året. Disse kom i tillegg til tilsvarende i de to foregående år på til sammen 12 mrd. Akkumulert senkning av skattenivået for disse tre årene ble da 18 ½ mrd kroner, hvorav rundt regnet en tredel hver på formue/arv (7 mrd) og inntektsskatt til bedrifter (6 mrd) og personer (8 mrd).

Eventuelle nye kutt for 2017 kommer på toppen av dette. I handlingsregelens forstand kommer 2-3 mrd av de vedtatte lettelsene for 2016 som bokført for 2017. Man starter altså med 2-3 mrd brukt på skatteutt før en begynner på budsjettprosessen ellers.

Påløpte skatteutt på de enkelte år. Mrd. 2016 kr

Kilde: Finansdepartementet brev til Stortinget 2016

Det følger av det foranstående at senket skatt er en av måtene å øke bruken av oljepenger på. Budsjettet svekkes tilsvarende det beregnede skatteuttet. Ut fra denne logikken vil et skatteutt resultere i tilsvarende mindre budsjettmidler til bruk på utgiftssiden; enten vi snakker om offentlig tjenesteyting, infrastruktur eller overføringer til næringsdrivende eller trygder.

I den konjunktursituasjon vi har hatt er det også relevant å se hva skatteuttene har kostet i form av sysselsetting. En beregning SSB gjorde våren 2016 anslo at et skatteutt på 10 mrd⁴ omgjort til aktivitet kunne tilsvare ca 10 000 økt sysselsetting.

⁴ Litt, men ikke mye avhengig av type skatt

Ut fra disse tallene har det vedtatte samlede kutt i skattenivå "kostet" ca 15 000 færre jobber. En betydelig andel av dette tallet ville også vært reflektert i redusert arbeidsløshet. Virkningen av slike budsjettendringer kan i praksis motvirkes via rente og valutakurs. I den situasjon som har preget norsk økonomi er det realistisk å se bort fra slike effekter; jfr nedenstående avisutklipp og nærmere dokumentasjon fra SSB⁵.

Årsaken til at offentlige utgifter bidrar så mye mer er:

- På kort sikt bestemmes sysselsettingen av samlet etterspørsel. Eventuelle positive virkninger av endret skatt vil ta mer tid; i likhet med tiltak på utgiftssiden som virker positivt for næringslivet (infrastruktur, utdanning m.v)
- Skattesenkning for personer vil i mye større grad enn offentlige formål "lekke ut" til sparing og import

For forståelsen av et statsbudsjett er det viktig å gjøre tallene håndgripelige. Et beløp på 7 mrd i året tilsvarer omtrent halvdelen av statens samlede utgifter til barnetrygd. Og det er et inntektstap for staten som vil gjelde hvert år framover: 7 mrd i 2015, 7 mrd i 2016 osv.

⁵ Økonomiske analyser 2/2016.

Skattekuttene som ble vedtatt for 2014- 2016 er oppsummert i den etterfølgende oppstilling

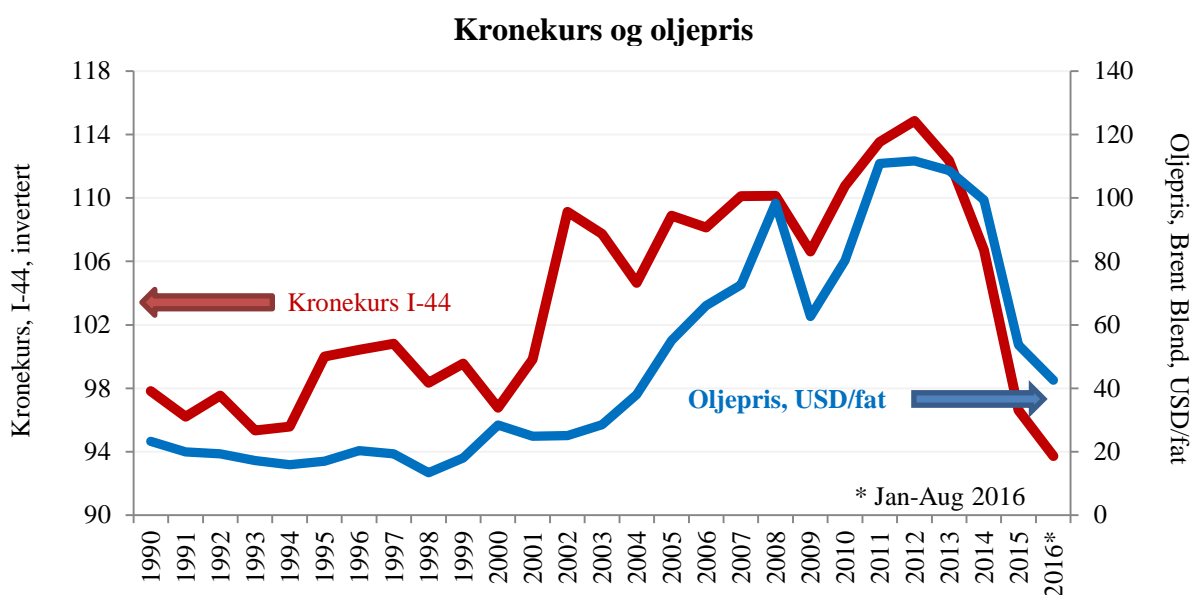
Netto påløpte skatte- og avgiftslettelser under Solberg-regjeringen. Mrd. 2016-kroner

		2014	2015	2016
Inntektsskatt personer	8,1	3,5	2,2	2,4
Skatt på formue og arv	6,9	3,7	2,8	0,4
Nærings-beskatning	6,2	1,3		5,2
Samlet	18,5	7,4	5,4	5,6

6. KAN VI STOLE PÅ KRONEN?

Svekkelsen av norsk krone etter oljeprisfallet har betydd svært mye for at oljekrisa ikke har slått så sterkt inn i norsk økonomi som en kunne frykte, jfr. figur (CW s avsnitt). Fallet i sysselsettingen har i denne perioden vært moderat sammenliknet med tidligere oljeprissjokk. Kronen har svekket seg med om lag 20% mot våre viktigste handelspartnere etter oljeprisfallet. Samtidig har også lønnsveksten kommet ned på nivået for handelspartnerne, slik at industriens konkurransevne er styrket tilsvarende. Dette har stimulert annen industri, reiseliv og tjenester tilknyttet dette.

Det har vært en diskusjon om vi står overfor en tilfeldig valutakursjustering, eller om valutakursen er varig endret. Dersom valutakursen er tilfeldig og ikke kan styres, gir det argumenter for ytterligere kutt i selskapskatten for å tilpasse norsk økonomi til den nye konkurransesituasjonen. Det er utvilsomt riktig at valutakursen er ustabil på kort sikt. Det er ikke til hinder for at den lar seg påvirke og styre. Det viser seg at sammenhengen mellom oljepris og kronkurs er vesentlig forsterket. Når det samtidig er mulig å forsikre seg mot kortsiktige kursutslag, betyr det at bedriftene kan "stole på krona" og dens reaksjon på oljeprisendringer hvis politikken samvirker.

Norges bank har nylig publisert en forskningsartikkel⁶ som ser nærmere på sammenhengen mellom kronkursen (den effektive kronkursen I44), rente og oljepris. Resultatene er svært tydelige, og framkommer uansett modellspesifikasjon: "Vårt hovedfunn er at både direkte og indirekte effekter av oljeprissjokk har økt over tid." Effekten av et oljeprissjokk har mer femdoblet

⁶ <http://www.norges-bank.no/en/Published/Papers/Staff-Memo/2016/Staff-Memo-162016/>

seg fra perioden 1999-2002 til perioden 2013-2015. Effekten kommer ikke bare direkte på valutakursen, med forsterkes gjennom rentesettingen i Norges bank. Kronen reagerer sterkere på renteforskjeller enn før.

Med bakgrunn i denne forskningen kan det fastslås at sammenhengen mellom oljeprisfall og kronesvekkelse er langt fra tilfeldig. Så lenge Norges bank reagerer med å sette ned renten og øke rentedifferansen vil svekkelsen understøttes og forsterkes. Det vil også virke motsatt vei når oljeprisen styrker seg. Så lenge banken kan stole på at andre elementer i det inntektspolitiske samarbeidet samvirker (lønnsdannelse og budsjettbalanse), kan banken bidra når vi trenger det som mest.

Vedlegg: konjunkturtabellene 2016-2017

2016	Faktisk 1.hå.	SSB ØA 4/16	FIN RNB2016	Norges Bank PR 2/16	LO sep.16
<i>Økonomisk vekst:</i>					
- BNP fastlands-Norge	0,8	0,9	1,0	0,8	1
<i>Konsum:</i>					
- Privat konsum	2,0	1,9	1,0	1,5	1¾
- Offentlig konsum	2,1	2,6	3,0		2¾
<i>Bruttoinvesteringer:</i>					
- Fastlands-Norge	5,3	4,3			5
- Oljeinvesteringer	-19,5	-19,1	-14,0	-14,0	-19
<i>Eksport:</i>					
- tradisjonelle varer	-4,7	-1,4	3,1	-1,3 ¹⁾	-1½
<i>Import:</i>					
- tradisjonelle varer	-0,2	-0,6	1,5	0,4 ²⁾	0
<i>Arbeidsmarkedet:</i>					
- Sysselsetting	0	-0,2	0,2	0,2	-¼
- Arb.ledighet (AKU) (i pst. av arb.styrken)	4,9	4,7	4,7	4,6	
(registrert)	3,1 (jan-aug)		3,2	3,2	
<i>Priser og lønninger:</i>					
- konsumpris (KPI)	3,5 (jan-aug)	3,4	2,8	3,3	3¾
- konsumpris (KPI-JAE)	3,3 (jan-aug)	3,0	2,8	2,9	3
- lønnsvekst		2,3	2,4	2,5	
<i>Valutakursforutsetning ³⁾ :</i>					
- pst. endring fra året før	5,1 (jan-aug)	2,5	2,4	3	3
<i>Renteforutsetning:</i>					
- pengemarkedsrente (nivå)	1,0 (jan-aug)	1	0,9	0,5 ⁴⁾	1
<i>Oljepris (i NOK):</i>	357/42,5 (1-8)	377	346		370

¹⁾ Eksport fra Fastlands-Norge som inkl. tradisjonelle varer, reisetrafikk og annen tjenestetransport fra Fastlands-Norge

²⁾ Import i alt; ³⁾ importveid kronekurs, I-44. Positivt tall innebærer svekket krone; ⁴⁾ Styringsrente

Kilde: SSB, ØA 4/2016, sep 2016, Finansdepartementet, RNB2016, mai 2016 Norges Bank, Pengepolitisk rapport 2/2016, juni 2016

2017	SSB ØA 4/16	FIN RNB2016	Norges Bank PR 2/16	LO sep.16
<i>Økonomisk vekst:</i>				
- BNP fastlands-Norge	2,1	1,7	1,6	2
<i>Konsum:</i>				
- Privat konsum	2,0	1,7	2,0	2
- Offentlig konsum	1,9	2,0		2
<i>Bruttoinvesteringer:</i>				
- Fastlands-Norge	5,1			5
- Oljeinvesteringer	-8	-8,0	-5,0	-8
<i>Eksport:</i>				
- tradisjonelle varer	3,3	4,2	2,9 ¹⁾	5
<i>Import:</i>				
- tradisjonelle varer	2,5	3,3	3,2 ²⁾	2½
<i>Arbeidsmarkedet:</i>				
- Sysselsetting	0,7	0,7	0,4	½
- Arb.ledighet (AKU) (i pst. av arb.styrken) (registrert)	4,5	4,6 3,3	4,4 3,4	
<i>Priser og lønninger:</i>				
- konsumpris (KPI)	2,0	2,1	2,2	2
- konsumpris (KPI-JAE)	1,9	2,2	2,3	2
- lønnsvekst	2,7	2,8	2,7	
<i>Valutakursforutsetning ³⁾:</i>				
- pst. endring fra året før	-1,3	-0,1	-0,8	-1
<i>Renteforutsetning:</i>				
- pengemarkedsrente (nivå)	1,0	0,8	0,3 ⁴⁾	1
<i>Oljepris (i NOK):</i>	419	396		400

¹⁾ Eksport fra Fastlands-Norge som inkl. tradisjonelle varer, reisetraffikk og annen tjenestetransport fra Fastlands-Norge

²⁾ Import i alt; ³⁾ importveid kronkurs, I-44. Positivt tall innebærer svekket krone; ⁴⁾ Styringsrente

Kilde: SSB, ØA 4/2016, sep 2016, Finansdepartementet, RNB2016, mai 2016 Norges Bank, Pengepolitisk rapport 2/2016, juni 2016